Пригоди зайця

I

Бойовий Коник знав майже всіх собак містечка. Найчастіше ганявся за ним великий рудий пес, від якого він легко рятувався, шмигнувши крізь паркан. Добре знав він і жваве собача, яке могло пролізти крізь паркан,— від нього він утікав, перестрибнувши двадцятифутову зрошувальну канаву, де між стрімкими берегами текла швидка вода. Собача не зважувалося на такий карколомний стрибок, і хлопчаки й досі називають це місце "заячий плиг". Але був у містечку один хорт, який стрибав іще краще за нашого зайця,— не можучи пролізти крізь паркан, він через нього перестрибував. Той хорт не раз досаджав Бойовому Коникові, і заєць рятувався тільки тим, що летів скільки сили до колючих чагарників, куди хорт боявся потикати носа. Окрім цих заклятих ворогів, у містечку була ще сотня великих і малих собак, докучливих, проте зовсім слабких у перегонах.

На околиці собак держали в кожному дворі, але Бойовий Коник побоювався лише одного з них — довгоногого лютого чорного пса, такого спритного і настирливого, що заєць кілька разів мало не попав йому в зуби.

На котів наш заєць не зважав анітрохи. Вони тільки раз чи двічі заступали йому дорогу. Однієї місячної ночі, коли він пасся на своєму пасовиську, до нього підкрався здоровецький кіт, переможець численних котячих двобоїв. Побачивши вогнеокого чорного звіра, Бойовий Коник зразу ж звівся на задні ноги, випростався і підняв широкі вуха. Отож він став вищий на добрих шість дюймів. По тому заєць крикнув "чарррчаррр!" і стрибнув на голову котові, уп’явшись у неї гострими кігтями задніх ніг. Переляканий котяра щодуху дременув від дивовижного двоногого велетня.

Цей спосіб самозахисту заєць успішно випробував кілька разів, але двічі він зазнав прикрої невдачі: перший раз, коли Бойовий Коник натрапив на кішку з кошенятами — тоді йому довелося накивати п’ятами, і другий раз, коли він помилково стрибнув на скунса.

Однак із усіх ворогів найстрашніший був хорт, і рано чи пізно він би таки зловив Бойового Коника, якби не одна пригода.

Поживу Бойовий Коник здебільшого шукав уночі, коли менше ворогів і легше ховатися. Одної зимової ночі він засидівся біля стіжка люцерни аж до світанку. Вже по видному біг він через засніжене поле, прямуючи до своєї улюбленої нори, і раптом здибав хорта, що никав за околицею містечка. Удень на чистому полі сховатися майже ніяк, лишилося одне — втікати, а зайцеві важче бігти по снігу, ніж собаці.

Обоє бігунів летіли що було сили, здіймаючи струмені снігу. Все сприяло собаці: порожній шлунок, холодна погода, м’який сніг, а зайцеві давався взнаки ситний сніданок з люцерни. Проте він утікав так прудко, що кожної миті в повітря здіймалося кільканадцять снігових струменів. Кругом простягалося чисте поле, ніде не було рятівних чагарників, а собака зводив нанівець кожну спробу зайця звернути до паркану. Вуха в Бойового Коника вже зів’яли, що була певна ознака занепаду сил і духу, та раптом вони злетіли догори, мов прапорці. Бойовий Коник напружив усі свої сили, але не для того, щоб дістатися паркану на півночі; ні, він побіг на схід. Хорт не відставав, і заєць, збиваючи лютого переслідувача з пантелику, стрибків через п’ятдесят крутнувся вбік; та за хвилю він знову звернув на схід. Звертаючи і викручуючись, заєць біг до найближчої ферми, де був високий дощаний паркан з лазами для курей і де жив його другий ненависний ворог — великий чорний пес. Паркан на мить затримав хорта, тож заєць управився шаснути крізь лаз у двір і причаївся. Хорт кинувся навкруг двору до воріт і перестрибнув їх, втрапивши прямо на курей, які враз розбіглися, кудкудахкаючи і розмахуючи крилами. Голосно забекали вівці. Вірний сторож кинувся їм на поміч, а тим часом Бойовий Коник вискочив у поле через дірку. У дворі зчинився несамовитий гавкіт, а невдовзі почулися і людські голоси. Заєць

не знав і не хотів знати, чим там усе закінчилося, але відтоді спритний хорт його більш не займав, хоча як і раніше жив у містечку.

II

В житті буває всякого — і радощів, і горя, але особливо змінилося життя місцевих зайців за останні роки. Споконвіку їм доводилося потерпати від хижих птахів і звірів, холоду, спеки й мух, які розносили згубні хвороби,— і все-таки зайці вижили. Та ось у прерії оселилися фермери, і все пішло по-новому.

Завдяки собакам і рушницям значно поменшало койотів, лисиць, вовків, борсуків і яструбів — ворогів зайця, а відтак за кілька років зайців розмножилася сила-силенна. Та раптом почався мор, який скосив їх майже дочиста. Вижили тільки найсильніші і найзагартованіші. Кілька років зайці були дивиною, але за цей час сталася ще одна зміна. Скрізь на полях зросли живоплоти, які стали для зайців новим надійним захистком, тож тепер їхній рятунок залежав більше від кмітливості, ніж від швидкості, і найвдатніші з них, коли за ними гнався койот чи собака, кидалися до найближчої огорожі й шмигали у вузький лаз, поки ворог шукав широкої дірки. Тоді койоти змінили спосіб полювання. Один з них гнався за зайцем, а другий чатував на нього по той бік живоплоту, і заєць, проскочивши крізь лаз, все одно потрапляв їм у зуби. Він міг рятуватися лиш тоді, коли, помітивши засідку, чимдуж налягав на ноги.

Тож переживши силу-силенну всіляких напастей, зайці знову розмножилися; загартовані численними випробуваннями, вони почувалися привільно навіть там, де їхні предки не витримали б і двох місяців.

Вони не любили розлогих, відкритих пасовищ на великих ранчо; їм подобалися вузенькі, поперегороджувані поля маленьких ферм, що, купчачись, утворювали села.

Одне з таких сіл виросло коло залізничної станції Ньючузен. Навкруг неї жило багато зайців нової витривалої породи. Серед них була і маленька зайчиха, на прізвисько Ясноока. Вона вміло захищалася від ворогів, добре бігала і особливо спритно втікала від койотів. Своє кубельце вона змостила на відкритому пасовиську, де ще лишився незайманий клапоть колишньої прерії. Тут у неї знайшлися зайченята. Одне з них, як і мати, було яснооке, сріблясто-сірої масті й частково наділене її розумом, а в другому поєдналися всі найкращі якості матері й батька, що належав до нової породи степових зайців.

За пригодами цього зайченяти ми з вами зараз простежимо. Ставши неперевершеним бігуном, воно здобуло собі ім’я Бойовий Коник і зажило світової слави. Бойовий Коник винайшов незнані досі способи збивати ворогів з плигу, і їм довелося міняти свої мисливські навички.

Ще зовсім маленький, він вигадав хитрість, гідну наймудрішого зайця Каскадо. За ним гналося настирливе руде собача, і він марно намагався втекти від погоні, петляючи між огорожами і фермами. Від койота в такому місці легко відкараскатись, бо фермери і собаки часом незумисне допомагають зайцеві втекти, нападаючи на койота. Але в цьому випадку справа стояла інакше, бо собача пролазило крізь живопліт, і Бойовий Коник, ще зовсім маленький і кволий, почав знесилюватись. Вуха його вже не стриміли догори, а заломлювались назад і навіть зовсім лягли на спину, коли він, прошмигнувши крізь вузенький лаз у живоплоті, побачив, що його меткий ворог теж проскочив крізь лаз незагайно. І тут малий угледів, що серед поля пасеться невелика череда корів із телям.

У диких тварин є дивовижне поривання в хвилини відчаю довіритися першому зустрічному. Вони знають, що ворог позаду несе певну загибель. Тож лишається тільки надія, що незнайомий може виявитися другом; і саме ця, остання, породжена відчаєм надія погнала Бойового Коника до корів.

Певно, що в іншому разі корови байдуже споглядали б трагічний кінець зайченяти, але вони мають вроджену ненависть до собак, тож,

побачивши руду шавку, вся череда зразу підняла морди й задерла хвости. Сердито пирхаючи, корови згуртувалися і на чолі з матір’ю теляти рушили на собаку, а зайченя тим часом сховалося під кущиком терну. Собака кинувся вбік, але стара корова вирішила, що він хоче напасти на її теля, і так шалено за ним погналася, що той ледве-ледве втік від певної смерті.

Ця хитрість збереглася в пам’яті заячого роду з давніх часів, ще відтоді, як бізон і койот грали ролі корови й собаки. Зайчик не забув цього випадку і згодом не раз рятував собі життя в подібний спосіб.

Бойовий Коник вирізнявся серед інших зайців не тільки своєю кмітливістю, а й мастю.

Тварини мають два відтінки забарвлення: один уподібнює їх до оточення і допомагає їм ховатися — так званий "захисний", другий в окремих випадках робить їх помітними і зветься "спрямовуючим". Зайці характерні тим, що мають обидва відтінки. Коли вони сидять у своїй схованці в сірому чагарнику чи під купиною, видно тільки сіру шерсть вух, голови, спини і боків; вони зливаються із землею, і помітити їх можна лише зблизька. Та тільки заєць збагне, що ворог іде просто на нього і може його вгледіти, він схоплюється і біжить геть. Тепер він скинув маску, і сіра масть одразу ж змінюється світлою, вуха стають білі з чорними кінчиками, ноги — білі, хвіст — чорна цятка на білій спині. Отож він став чорно-білий. Забарвлення його — вже спрямовуюче. Як же це в нього вийшло? Дуже просто. Зовні вуха сірі, а зсередини чорно-білі. Чорний хвіст із білою облямівкою ховається, коли ноги підібгані. Сірий кожушок натягнутий донизу і розпушений, поки заєць сидить, а коли він зривається з місця, кожушок піднімається, всі чорні й білі цятки з’явилися на видноті, і його барви, які ще мить тому шепотіли: "Я купина...", тепер голосно кричать: "Я заєць!"

Навіщо йому це потрібно? Чому полохливе створіння, рятуючись утечею, замість того, щоб утекти якомога непомітніше, заявляє про себе на весь світ? Тут має бути якась важлива причина, інакше заєць ніколи б

так не чинив. А справа ось яка: коли зайця наполохає другий заєць — іншими словами, коли тривога виявиться фальшивою,— тоді він умить попереджує про помилку, показавши свої властиві барви. В іншому випадку, якщо його злякає койот, лисиця чи собака, вони одразу побачать, що перед ними заєць, і зрозуміють: гнатися за ним — значить тільки згаяти час. Тож вони й кажуть собі: "Це заєць, а я не наздожену зайця на рівнині". Облишаючи думку про погоню, вони тим самим позбавлять зайця від непотрібної біганини й тривоги. Чорні і білі цятки є своєрідним національним вбранням і прапором зайців. У кволих зайців вони звичайно невиразні, але в породистих цятки не тільки більші, а й чіткіші, і Бойовий Коник, сірий, коли сидів у своїй схованці, виблискував, як вугілля і сніг, коли, кинувши виклик лисиці чи рудуватому койотові, легенько мчав у далечінь — спершу чорно-білим зайцем, потім біленькою плямою і, нарешті, крихітною пушинкою, яка ледь маячіла на видноколі.

Багато фермерських собак затямили собі науку: "Сірого зайця спіймати можна, але чорно-білого — нізащо". Звичайно, вони могли вряди-годи погнатися за таким зайцем, але лиш для забави. Усвідомлюючи свою перевагу, Бойовий Коник любив, щоб собаки за ним ганялися, і раз по раз грався з небезпекою, чого інші, менш удатні зайці, не наважувалися робити.

У зайця, як і в усіх диких тварин, була своя ділянка, яку він вважав власною територією і за межі якої виходив дуже рідко. Ця ділянка, завдовжки біля трьох миль, тяглася на схід від села. Він частенько міняв Свою оселю, тому мав багато "лігвищ", або, як ще тут кажуть, "ліжок". Це були звичайні заглибини під кущем чи купиною, обстелені травою і листям. Господар подбав і про вигоди своїх лігвищ. Кілька з них призначалися для спекотливої погоди — вони виходили на північ, були мілкі і служили для захисту від сонця. За зимові лігвища правили глибокі ями з виходом на південь, а решта — для мокрої погоди — були добре вкриті травою і виходили на захід. Удень він відпочивав в одному з цих лігвищ, а вночі виходив пастися разом із своїми товаришами, які перекидалися н пустували під місячним світлом, мов зграя щенят, але

завжди вертали на світанку до свого лігвища, що найбільш відповідало погоді.

Найбезпечнішим пасовиськом для зайців були луги між фермами, де щільні живоплоти й протягнутий нещодавно колючий дріт правили за надійний захист від можливого ворога. Але найсмачніший корм був поблизу житла,— найсмачніший корм і найгрізніша небезпека. Тут на зайців чатували не володарі полів — хижі звірі, а люди, рушниці, собаки і неприступні паркани. Однак той, хто знав Бойового Коника, аж ніяк не здивувався б, довідавшись, що він влаштував собі лігвище на грядці динь посеред городу. Тут на нього чигало безліч небезпек, але водночас тут він міг тішитися силою-силенною різних насолод, і, крім того, на випадок вимушеної втечі, десятки лазів у паркані давали йому вдвічі більше можливостей врятуватися.

III

Ньючузен — типове західноамериканське селище. Все в ньому, незважаючи на зусилля здаватися ліпшим, було потворне. Замість вулиць — вузькі прямі дороги, без поворотів, ні на чому навіть спинити погляд. Будинки — облуплені й нікчемні халупи з дощок і толю, які навіть не могли зізнатися в своїй потворності, хоча кожен з них хотів видаватися кращим від інших. Один красувався фальшивим фасадом, який мав створити враження, буцімто в ньому не один, а два поверхи, другий був розписаний під цегляну кам’яницю, третій прикидався мармуровим храмом.

Потворніших осель нізащо не знайдете в цілім світі, і на кожному з них можна було прочитати потаємну думку власника — перебути тут рік-другий, а там податися в якесь інше місце. Селище прикрашали, і то ненавмисне, довгі ряди насаджених для затінку дерев, що їх страшенно спотворили, побіливши стовбури й попідстригавши крони, які все ж таки вабили око принадною зеленню.

Єдиною більш-менш гарною спорудою в містечку був хлібний елеватор. Він не удавав із себе грецького храму чи швейцарського шале[1], а всього лише високого, незграбного, чесного хлібного елеватора. В кінці кожної вулиці розгортався краєвид прерії з її фермами, вітряками-водокачками і довгими рядами живоплотів. Тут було чим помилуватися — сіро-зелені огорожі, міцні, густі й високі, рябіли золотавими плодами, неїстівними, та все ж бажанішими тут, ніж дощ у пустелі; вони були гарні і, звисаючи із довгих дебелих гілок, разом з ніжно-зеленим листям тішили натомлені очі.

З такого селища хочеться вибратись якомога швидше,— так думав один мандрівник, якому довелося просидіти тут два дні наприкінці зими. Він розпитав про визначні пам’ятки селища. Опудало білої ондатри у вітрині крамниці, старий Беккі Буллін, оскальпований індіянами сорок років тому, і люлька, з якої якось курив Кіт Карсон, здалися йому нецікавими, і він зразу ж подався до вкритої снігом прерії.

Серед численних собачих слідів йому впав у око слід великого зайця. Він запитав перехожого, чи є в містечку зайці.

— Мабуть, немає. Я ніколи не бачив жодного,— була відповідь. Робітник з млина відмовив те саме, але хлопчик з пакою газет сказав: "Звичайно, є. У прерії їх сила-силенна і чимало забігає до міста. А на городі Калба живе здоровенний заєць — величини неймовірної з чорно-білими плямами, мов шахова дошка!" — і порадив незнайомцеві піти на схід.

"Здоровенний, неймовірної величини заєць" був Бойовий Коник. Та він не жив на городі Калба, а тільки зрідка забігав туди. Цього разу його там не було, він сидів у своєму відкритому на захід лігвищі, бо саме дув холодний східний вітер. Лігвище це було розташоване на схід від Медісон-авеню. Поки чоловік тримався дороги, заєць був спокійний, але шлях звертав на північ, а подорожній взяв ліворуч і пішов навпростець через поле. Тоді заєць відчув небезпеку. І щойно чоловік зійшов з дороги,

заєць вискочив із своєї схованки і, петляючи, чимдуж помчав через прерію на схід.

Звичайно заєць, що втікає від ворога, робить стрибки по вісім-дев’ять футів завдовжки, і після кожних п’яти-шести стрибків він робить розвідувальний стрибок— не в довжину, а високо вгору, щоб підскочити над травою й кущами і роздивитися навколо. Недосвідчений молодий заєць робить розвідувальні стрибки вгору через кожні чотири поздовжні стрибки і втрачає багато часу. Розумному зайцеві задосить для розвідки одного стрибка вгору через кожних вісім-дев’ять поздовжніх. Бойовий Коник одержував необхідні відомості. підскакуючи вгору після дванадцяти поздовжніх стрибків, а кожен з них становив від десяти до чотирнадцяти футів. Його слід мав ще одну особливість. Американський кролик чи заєць-лісняк біжать, задерши догори хвоста, і не торкаються ним снігу. У великого північноамериканського зайця під час бігу хвіст звисає чи стримить назад; у деяких він опущений донизу і тому раз у раз залишає риску на снігу позаду слідів від ніг. Чорний блискучий хвіст Бойового Коника був незвичайної довжини і з кожним стрибком залишав на снігу довгий слід, такий довгий, що вже за цією ознакою можна було визначити його породу.

Багато зайців не злякалися б, побачивши людину без собаки, але Бойовий Коник, пам’ятаючи, як один мисливець вистрелив у нього з відстані сімдесяти ярдів, добре затямив собі, що таке вогнепальна зброя. Низько припадаючи до землі, він побіг до паркану, що тягнувся на схід. Потойбіч паркану він полетів, немов яструб, поки через милю нарешті досягнув однієї добре замаскованої схованки, де й умостився спочивати, попередньо випроставшись і оглянувши місцевість.

Та спочивав вій недовго. За двадцять хвилин його великі, нахилені до землі сторожкі вуха почули виразний мірний звук — хрусь, хрусь, хрусь: скрип людських ніг на снігу, і він, підстрибнувши, побачив людину з лискучою палицею в руках — цього разу значно ближче.

Бойовий Коник чимдуж кинувся до паркану. Він жодного разу не зробив розвідувального стрибка, поки між ним і переслідувачем не виросла переплетена колючим дротом огорожа, зайва на цей раз осторога, бо мисливець бачив тільки слід, а зайця навіть не помітив.

Заєць мчав далі, пригинаючись якомога нижче й роздивляючись, чи немає нових ворогів. Він тепер знав, що чоловік іде його слідами, і вроджений інстинкт, успадкований від предків, яких часто переслідували хорти, спонукав його зробити петлю. Він прямував до дальшого паркану й, обігнувши його, пробіг ще п’ятдесят ярдів; тоді повернувся по старому сліду і побіг в інший бік, до другої своєї схованки. Він добряче вигулявся цієї ночі і був би радий тепер спочити, бо саме пригрівало тепленьке сонечко; та ледве він зігрівся, як знайоме "хрусь, хрусь, хрусь" оповістило про наближення ворога, і заєць знову кинувся навтіки.

Пробігши півмилі, він спинився на ризькому пагорбі і, переконавшись, що людина знову йде за ним, старанно заплутав сліди; такі кривульки могли б забити памороки не одному переслідувачеві. Минувши своє улюблене лігвище, він повернувся до нього з іншого боку і ліг спочивати, певний, що тепер остаточно позбувся ворога.

Не так скоро, але зрештою знову почулося те ж саме: "хрусь, хрусь, хрусь".

Заєць прокинувся, але не рушив з місця. Чоловік підійшов на сто ярдів ближче, і тоді Бойовий Коник непомітно вискочив із схованки, розуміючи, що його переслідує особливо підступний ворог і що для цього ворога треба вигадати якусь нову хитрість. Вони обходили по великому колу територію, що належала Бойовому Конику, і тепер наближалися до ферми, де жив чорний пес. Круг ферми стояв чудовий дощаний паркан із зручно розташованими лазами для курей. Це місце навіяло зайцеві приємні спогади — тут він не раз здобував перемогу, тут обдурив хорта.

І Бойовий Коник відкрито помчав по снігу до паркану великого чорного пса.

Лаз для курей був зачинений, і Бойовий Коник, збитий з пантелику, метнувся понад парканом, шукаючи другого лазу, але намарно. Аж ось біля воріт він помітив широко розчинену хвіртку. У дворі на купі дощок лежав великий чорний пес і міцно спав. Кури сиділи, настовбурчивши пір’я, у найтеплішому закутку двору. Кішка сторожко пробиралася від комори до кухні. Бойовий Коник спинився перед хвірткою.

Чорна постать його переслідувача посувалася білою сніговою рівниною. Заєць спокійнісінько вскочив у двір. Довгоногий півень, замість пильнувати свого діла, побачивши зайця, голосно закудкудахкав. Пес, що лежав на осонні, підняв голову й підвівся. Зайцеві загрожувала страшна небезпека. Він припав до землі, перетворившись на сіру купину. Зроблено це було блискуче, та він міг би загинути, якби не кішка. Незумисне, без доброго наміру, вона врятувала його. Чорний пес ступив три кроки до Бойового Коника, хоча й не бачив його, і заступив єдиний вихід із двору, як раптом з-за будинку з’явилася кішка і, вистрибнувши на підвіконня, звалила з нього квітковий горщик. Одним цим незграбним рухом вона порушила збройний нейтралітет, що існував між нею і псом. Юшка кинулася до комори, а зрозуміло, що жоден собака не всидить на місці, бачачи, як утікає його ворог.

Вони промчалися футів за тридцять від розпластаного зайця. Як тільки вони щезли, заєць обернувся і, не сказавши навіть: "Спасибі, кицю", вискочив з двору й помчав уторованою дорогою.

Господиня дому одігнала собаку від кішки, і він уже знову лежав на дошках, коли підійшов чоловік, що висліджував зайця. В руках у нього була не рушниця, а дебела палиця, яку колись називали "собачими ліками", отож пес не посмів його зайняти.

Звичайно, слід був утрачений. Хитрість зайця — зумисна чи ні — вдалася, і він позбувся свого надокучливого переслідувача.

Наступного дня незнайомий знову пішов шукати зайця, але знайшов тільки його слід. Він розпізнав цей слід по рисці, яку залишав його хвіст на снігу, по довгих стрибках і нечастих розвідувальних стрибках угору, але тепер поряд з ним тягнувся слід меншого зайця. Тут вони зустрілися, там ганялися одне за одним — мабуть, граючись, бо слідів боротьби не було видно; тут вони паслися чи спочивали поряд на осонні, тут бігли поряд, а тут знову пустували в снігу, все такі ж нерозлучні. Висновок був один: настала пора парування. І Бойовий Коник знайшов собі подругу.

IV

Наступне літо було для зайців надзвичайно щасливе. Безглуздий закон установив винагороду за кожного вбитого яструба і сича, внаслідок чого цих пернатих вартових прерій винищили майже повністю. Зайців, навпаки, розвелося так багато, що вони загрожували спустошити весь край.

Зрештою, фермери, які найбільше терпіли від цього закону, котрого вони самі домоглися, замислили велику облаву на зайців. Всіх місцевих жителів було запрошено прийти одного ранку на головну дорогу провінції, щоб оточити всю округу, простуючи проти вітру, і загнати зайців у велику загороду з дротяної сітки. Собак із собою не брали, бо вони могли вийти з послуху, рушниць— також: вони були небезпечні в натовпі; але кожний чоловік і хлопець прийшов з двома довгими киями і торбою каміння. Жінки їхали позаду верхи чи на бідках. У багатьох були тріскачки, мисливські роги і зв’язки бляшанок. На деяких бідках висіли старі бідони чи жмути дранки, які, б’ючись об спиці коліс, бряжчали й торохтіли. А що зайці мають дуже тонкий слух, то шум, що приголомшував навіть людину, повинен був зовсім збити їх з пантелику.

Погода була чудова, і о восьмій ранку пролунала команда рушати. Лінія гонів спочатку розтягнулася на п’ять миль, чоловіки простували за тридцять-сорок ярдів один від одного. Бідкам і вершникам доводилось триматися майже виключно доріг, але нагоничі, використовуючи свою перевагу, ішли навпростець. Вони були розташовані по трьох сторонах квадрата. Кожний намагався шуміти якомога гучніше і ширяв палицею в усі кущі. Почали вибігати зайці. Кілька кинулося до нагоничів, намагаючись пробитися крізь лінію гонів, та більшість із них тут же загинули. Спочатку їх було небагато, але через три милі все поле вкрилося зайцями, які врізнобіч утікали від людей. За три години, коли облава пройшла п’ять миль, пролунав наказ зімкнути обидва крила. Відстань між нагоничами зменшилася до десяти футів, і коли крила облави нарешті з’єдналися, зайці опинилися в повному оточенні. Тепер нагоничі додали ходи, десятками вбиваючи зайців, що підбігали близько. Землю всіяли тільця тварин, але зграя наче зростала, і перед тим, як жертви були загнані в загороду, два акри[2] поля поміж нагоничами були вкриті звихреним тлумищем зайців, які стрибали, бігали, борсались. Вони ганяли по колу, шукаючи порятунку, та невблаганний натовп згущувався, а кільце ставало все вужче, і нарешті вся зграя була втиснена в загороду, де одні тупо припали посередині до землі, другі гасали понад сіткою, треті намагалися забитися в кутки чи один під одного.

А Бойовий Коник — де був він під час гонів? Облава змела його разом з іншими, і він один із перших потрапив до загороди. Так здійснено заздалегідь задуманий план відбору. Невеличка загорода мала стати смертельною пасткою для всіх зайців, окрім найкмітливіших і найсильніших. Багато виявилося зовсім нікчемних; той, хто вважає, ніби всі дикі тварини цілком досконалі, дуже здивувався б, побачивши, скільки з чотирьох-п’яти тисяч зайців, що попали в загороду, було кульгавих, покалічених і кволих.

То була римська перемога — на слабких чекало катування. Найкращі ж зайці призначалися для арени. Арени? Так, за арену правив іподром.

У загороді, завчасно приготованій для зайців, попід стінами стояло багато маленьких скриньок, щонайменше п’ятсот; кожна з них була розрахована на одного зайця.

Найспритніші зайці потрапили в загороду перші. Одні були спритні й дурнуваті: опинившись усередині, вони почали несамовито гасати. Другі були спритні й розумні: вони швидко знайшли схованку, скориставшись скриньками. Тепер усі сажки були заповнені. Так були відібрані п’ятсот найспритніших і найрозумніших — способом, може, й не досить досконалим, але найпростішим і найзручнішим. Ці п’ятсот призначалися для навчання хортів. Решту — чотири з лишком тисячі — було безжалісно знищено.

П’ятсот маленьких скриньок з п’ятьмастами яснооких зайців того ж дня повантажили в поїзд, і серед них був Бойовий Коник.

V

Зайці легко переживають труднощі, і не слід думати, що в’язні зазнали великого страху, після того як затих шум різанини; а коли їх привезли на іподром поблизу великого міста і обережно вийняли одного за одним,— адже римські гвардійці теж піклувалися про своїх бранців,— вони опинились у великому загоні, з достатком хорошої їжі, у повній безпеці від ворогів. Отож їм не було чого скаржитися на свою долю.

Наступного ж ранку їх почали тренувати. Перед ними відчинився ряд дверцят, що виходили на широке поле. Коли зайці вибігли, юрба хлопчаків почала з галасом ганяти їх, поки вони знову опинилися в просторому загоні, що звався Пристанню. Через кілька днів таких вправ зайці збагнули, що коли їх переслідують, порятунку треба шукати за дверцятами Пристані.

Тепер почався другий урок. Всю зграю вигнали через бокові двері на довгу доріжку, що огинала іподром і вела до стартового загону на

протилежному кінці. Дверцята цього загону відчинились, зайці кинулись бігти через поле, а за ними погналися хлопчаки з собаками. Дехто з молодих зайців робив розвідувальний стрибок, а попереду всіх, низько припавши до землі, мчав чудовий чорно-білий заєць; струнконогий, ясноокий, він привернув до. себе увагу ще в загоні, але тепер, на полі, він повів за собою всю зграю, легко випередивши її настільки, наскільки інші зайці випередили собак.

— Гляньте на нього! Ну хіба не Бойовий Коник?— вигукнув конюх-ірландець, і це прізвисько так до нього й пристало. Пробігши півполя, зайці згадали про Пристань і нараз повернули до неї, линучи, як снігова заметіль, над кучугурами.

У цьому й полягав другий урок — бігти прямо до Пристані, лиш випустять їх із загону. За тиждень усі вивчили його і були готові до урочистого відкриття змагань на іподромі Бойового Коника тепер добре знали і конюхи, й глядачі; він вирізнявся навіть забарвленням, а довговуха зграя, що бігла за ним, визнавала його своїм ватажком. Глядачі закладалися не тільки на собак, але і на нього.

— Цікаво, чи випустить цього року старий Дігнем свою Мінкі?

— Хтозна, а якщо випустить, то б’юся об заклад, що Бойовий Коник випередить і Мінкі, і її напарника.

— Я ставлю три проти одного, що моя старенька Джен схопить Бойового Коника, перш ніж він добіжить до Великої трибуни,— заявив один собачник.

— В такому разі я приймаю парі,— сказав ірландець Мікі.— Більше того — ставлю місячну платню, що жоден з місцевих собак не примусить Бойового Коника звернути з прямої дороги.

Так вони сперечалися і билися об заклад, але з кожним днем все більше й більше людей вірило у Бойового Коника, чудового бігуна, в те, що він здатен осоромити в перегонах найкращих хортів.

VI

Змагання почалися погожим ранком. Велику трибуну заповнила міська публіка. На полі з’явилися псарі, які водили хортів по одному чи попарно. Собаки були вкриті попонками, але всі бачили їхні м’язисті ноги, зміїні шиї, гарні голови з довгими щелепами й меткими жовтими очима,— витвори природи і людської хитромудрості, напрочуд довершені пристрої для бігу, створені з плоті і крові. Псарі берегли їх, як зіницю ока, доглядаючи, як малих дітей, пильно стежили, щоб вони не їли покидьків, а особливо, щоб не обнюхували незвичних предметів і не підходили до незнайомих. Під час перегонів на цих собак ставили великі гроші, й бувало, що підступно підсунута приманка, шматок уміло зготованого м’яса, навіть майстерно скомпонований запах виводили з ладу прудкого бігуна, перетворюючи його на безвольного ледаря і розоряючи власника.

Собак кожної категорії випускають парами, оскільки всяке змагання по суті е і двобоєм; тих, що перемогли в перших забігах, знов об’єднують попарно. При кожному забігу із стартованого загону випускають одного зайця; тут же на нього чекають два собаки-суперники, яких тримає стартовий. Тільки заєць побіжить, стартовий ставить собак поряд і відпускає обох разом. На полі верхи на коні чекає одягнений в червоне суддя. Він їде за учасниками гонів. Пам’ятаючи засвоєну науку, заєць біжить через поле повз Велику трибуну до Пристані. Собаки женуться слідом. Коли собака от-от має наздогнати зайця, той кидається вбік. Щоразу, як заєць зверне з прямої, собаці зараховують очки, а повним переможцем він вважається тоді, коли зловить і задушить тварину.

Іноді собака забиває зайця за якусь сотню ярдів від старту — тоді, значить, бігун слабкодухий; найчастіше це трапляється перед Великою трибуною, але у виняткових випадках заєць пробігає все поле і рятується в Пристані. Можливі чотири розв’язки: собаки ловлять зайця, він утікає в

Пристань, собак, яким загрожує розрив серця від тривалого бігу в спекотну погоду, замінюють іншою парою, і, нарешті, для тих зайців, що петляють полем, знесилюючи собак, і не хочуть бігти до Пристані, припасено заряджену рушницю.

На цих змаганнях у Каскадо так само багато шахрайств, як і на кінських перегонах, тому тут також необхідно мати суддю і стартового, яким можна було б довіряти.

Напередодні змагань ірландця Мікі зустрів один чоловік з діамантовими перснями — зустрів начебто випадково. Він почастував Мікі сигарою, і, здавалося, нічого дивного в цьому не було, але вона була в зеленій обгортці[3], яку довелося зняти перед закурюванням.

І чоловік той сказав:

— Якщо ви завтра будете стартовим і Дігнемова Мінкі програє, я дам вам ще одну сигару.

— Якби я був стартовим, я міг би обернути справу так, що Мінкі не здобула б жодного очка, та й напарник її також.

— Навіть так? — чоловіка з діамантами, здавалося, це зацікавило.— Чудово. Так і зробіть. Одержите дві сигари.

Стартовий Слаймен завжди чесно виконував свої обов’язки й відхилив чимало звабливих пропозицій — це всі добре знали. Більшість довіряла йому, та було кілька й невдоволених, і коли до розпорядника змагань підійшов чоловік з кільканадцятьма золотими дармовисами на ланцюжку і висунув проти Слаймена кілька серйозних і добре аргументованих звинувачень, його довелося тимчасово усунути від обов’язків стартового, і таким чином це місце посів Мікі Ду.

Мікі був бідний і не особливо делікатний. Він мав нагоду заробити річну платню за хвилину, не завдавши нікому лиха — ні собаці, ні зайцеві.

Зайці дуже подібні між собою. Це відомо кожному. Питання полягає в тому, щоб вдало вибрати зайця.

Перші забіги закінчилися. Було випущено і вбито п’ятдесят зайців. Мікі справлявся з обов’язками стартового навдивовижку добре: всі пари собак були спущені без жодного порушення правил. І його так і лишили стартовим. Тепер наближався фінал змагань — кубкові забіги і гони на великий приз.

VII

Стрункі, зграбні хорти очікували своєї черги. Мінкі та її суперник були перші. Досі гра йшла чесно, і хто має підстави сказати, що на цей раз стартовий зшахрував? Мікі ж мав право випустити якого завгодно зайця.

— Номер третій! — гукнув він помічникові.

Із сажка вискочив Бойовий Коник — з великими чорно-білими вухами і легенько плигнув на п’ять футів; злякано зиркнувши на незвичайний натовп, він зробив неймовірно високий розвідувальний стрибок.

— Гр-р-р-р-р! — закричав стартовий, а його помічник затарабанив палицею по паркану. Стрибки Бойового Коника сягнули восьми-дев’яти футів.

— Гр-р-р-р-р! — і вони досягли десяти-дванадцяти футів.

Коли він відбіг на тридцять ярдів, спустили собак— обох зразу і водночас; дехто вважав, що задосить було б і двадцяти ярдів.

— Гр-р-р-р-р! Гр-р-р-р-р! — і Бойовий Коник помчав чотирнадцятифутовими стрибками, не роблячи жодного розвідувального.

— Гр-р-р-р-р!

Чудові собаки! Як вони мчали! Але далеко попереду них, мов біла чайка, мов хмаринка, летів Бойовий Коник. Ось він минув Велику трибуну. А собаки? Чи скорочувалась відстань між ними і зайцем? Скорочувалась? Ні, збільшувалась! Не встиг би я вам оце все розповісти, як чорно-білий пушок уже влетів у дверцята Пристані, такі подібні до старого доброго курячого лазу,— і хорти спинилися ні в сих ні в тих. На іподромі знялося справжнє ревище: глядачі глузували з собак і вітали Бойового Коника. Як реготав Мікі! Як лаявся Дігнем! А репортери писали й писали в своїх блокнотах...

Другого дня всі газети вмістили замітку, яка починалася: "Спортивний подвиг зайця. Заєць, на ймення Бойовий Коник, здобув переконливу перемогу над двома відомими біговими собаками".

Між власниками собак спалахнула суперечка. Зрештою, дійшли висновку, що гони закінчилися внічию, і Мінкі та її напарника допустили до нового забігу; але, пробігши півмилі за Бойовим Коником, вони виснажилися, жоден з них не зміг виграти кубок.

Наступного дня Мікі зустрів чоловіка з діамантовими перснями — начебто випадково.

— Хочеш сигару, Мікі?

— Авжеж, сер. Вони такі файні, що я не відмовився б ще від одної. Дякую, сер.

VII

Відтоді Бойовий Коник став гордістю ірландця. Стартового виправдали й поновили на посаді, і Мікі знов почав випускати зайців, але тепер він став уболівати за зайців, а не за собак, а особливо за Бойового Коника, бо він один прославився з п’ятисот уцілілих від облави. Були й інші, яким щастило добігти до Пристані і взяти участь у наступних забігах, але тільки він один пробіг дистанцію, не звернувши вбік. Змагання проводилися двічі на тиждень, щоразу гинуло сорок-п’ятдесят зайців, і майже всі п’ятсот бранців знайшли свій кінець на арені.

Бойовий Коник виступав у кожному змаганні і щоразу добігав до Пристані. Мікі нестямно захоплювався своїм здібним улюбленцем. Він щиро любив довгоногого бігуна і рішуче твердив, що будь-який собака, зазнавши поразки від такого молодця, може цим вельми пишатися.

Зайцям дуже рідко щастить пробігти через усе поле, тому коли Коник зробив це шість разів, не звертаючи з прямої, про нього почали писати газети, і після кожного змагання з’являлася замітка: "Бойовий Коник сьогодні знову пробіг через усе поле; на думку старожилів, це свідчить про те, що в наш час хороші собаки остаточно виродилися".

Після шостої перемоги доглядачі зайців прийшли в захоплення, а Мікі, їхній головний командир, радів, мов несамовитий.

— Хай там що, а його треба пустити на волю. Він виборов собі свободу, як і будь-який американець,— говорив він, сподіваючись вплинути на патріотичне почуття розпорядника змагань, що був, по суті, власником зайців.

— Гаразд, Мікі. Коли він пробіжить тринадцять разів, тоді можеш відвезти його на батьківщину,— була відповідь.

— А чому б не відпустити його-зараз, сер?

— Ні-ні, він мені потрібен, щоб збити пиху кільком новим собакам.

— Згода! Тринадцять разів, і він вільний.

Тим часом прибула нова партія зайців, і один з них був дуже схожий мастю на Бойового Коника. Він бігав не так швидко, але Мікі, щоб не припустити помилок, загнав свого улюбленця в скриньку, щоб позначити йому вуха контролерським компостером. Гострий компостер викарбував на тонкому вусі чітку зірочку, і Мікі вигукнув:

— Отак я ставитиму тобі зірочку за кожне змагання! — І він пробив на вусі підряд шість позначок.— Тепер усе гаразд, Бойовий Конику. Я певен, ти станеш найвільніший із вільних зайців. На нашому прапорі теж було тринадцять зірок, коли ми здобули свободу[4].

Протягом тижня Бойовий Коник переміг ще кількох хортів, і зірки були не тільки на всьому правому вусі, але й на лівому. Ще за один тиждень він пробіг через поле тринадцятий раз, тепер на його лівому вусі було шість зірок, і сім на правому. Газети мали про що писати.

— Ого-го! — тріумфував Мікі.— Ти тепер вільний заєць, Бойовий Конику! Число тринадцять завжди було щасливе! Воно мене ніколи не обманювало.

IX

— Так-так, знаю, що обіцяв, — сказав розпорядник.— Але мені хотілося б випустити його ще раз. Я поставив на нього гроші проти одного з нових собак. Йому нічого не загрожує, він переможе. Гаразд? Ну, Мікі, не впирайся. Це ж дрібниця — лиш на один забіг більше. Адже собаки бігають двічі-тричі в день, то чому б не пробігти зайцеві?

— Вони не ризикують життям, сер.

— Облиш.

У загороду пустили багато нових зайців — великих і малих, миролюбних і войовничих, і один великий самець задерикуватої вдачі, побачивши вранці стрімкий біг Бойового Коника до Пристані, скористався нагодою напасти на нього.

Іншим разом Бойовий Коник добряче луснув би розбишаку по голові, як зробив це якось котові, і втихомирив би його за мить, але тепер бійка затяглася, і він зазнав поразки. Отож Бойовий Коник дістав кілька синців і подряпин, які далися йому взнаки під час гонів.

Змагання почались, як звичайно. Бойовий Коник побіг низько й легко, його вуха стриміли догори, і в тринадцяти зірках свистів вітерець.

Мінкі з новим собакою Фанго шалено мчала за ним, але, на подив стартовим, відстань між зайцем і переслідувачами зменшувалась. Бойовий Коник уповільнив біг, і якраз перед Великою трибуною стара Мінкі змусила його зійти з прямої; собачники вибухнули ревищем, вітаючи добре знаних бігунів. Через п’ятдесят ярдів зайця завернув Фанго, і всі троє прибігли до старту. Там стояли Слаймен і Мікі. Заєць викручувався, хорти переймали його; сил йому забракло, і коли, здавалося, загибель була неминуча, Бойовий Коник стрибнув прямо на Мікі. Той схопив його на руки, відбиваючись ногами від оскаженілих собак. Навряд чи заєць мав Мікі за друга; він тільки довірився давньому інстинкту втікати від певного ворога до кого завгодно, навіть не маючи певної надії на захист. І виявилось, що він вчинив правильно й розумно. Трибуни схвально загомоніли, коли Мікі взяв на руки свого улюбленця. Але собачники запротестували: "Це порушення правил! Треба закінчити перегони!" Вони звернулись до розпорядника. Поставивши на зайця проти Фанго, він був роздратований і призначив новий забіг.

Година відпочинку — це було все, що Мікі міг випросити для зайця, і за годину той знову побіг, ведучи за собою Фанго й Мінкі. Тепер він був прудкіший, біг краще, але зразу за трибуною його змусив звернути спершу Фанго, а потім Мінкі. Кидаючись усебіч, несамовито стрибаючи, він ледве вивертався від своїх переслідувачів. Так тривало кілька хвилин.

Мікі бачив, що вуха зайця починають обвисати. Ось собака стрибнув на нього. Бойовий Коник крутнувся і шуснув майже попід ним,— тільки для того, щоб зустрітися з іншим собакою; тепер обидва його вуха були розпластані на спині. Але собаки теж почали знемагати. Вони висолопили язики, їхні пащі і обважнілі боки були в піні. Вуха Бойового Коника знову піднеслись догори. Здавалося, страждання собак повернули йому мужність. Він рвучко кинувся прямо до Пристані, але собаки цього тільки й чекали, і через якусь сотню ярдів йому знову довелося звернути, почавши відчайдушну гру в кривульки. Тоді псарі, боячися за своїх собак, спустили ще двох, свіжих хортів; вони напевне закінчать перегони. Та не так сталося, як жадалося. Бойовий Коник зібрався з останніми силами. Він лишив перших собак далеко позаду і вже наближався до Пристані, як наспіли Другі.

Тепер нічого, крім вивертів, не могло його врятувати. Вуха йому обвисли, серце тарабанило об ребра, але дух його був сильний. Він кривуляв полем з останньої сили. Собаки наштовхувались один на одного. Здавалося, вони ось-ось схоплять його. Один з них відкусив кінчик його чорного хвоста, і все-таки він вислизнув; але вже не було ніякої надії досягнути Пристані. Щастя йому зрадило. Тисячі жінок стежили за ним. Час було кінчати гони. Друга пара собак почала виснажуватись, аж раптом на них наскочив Мікі, вигукуючи, мов навіжений, прокльони:

— Бандити! Падлюки! Нікчемні боягузи, тварюки!— і він люто накинувся на собак.

Збіглися служники і відтягли Мікі, що без угаву на всі заставки лаяв і собак, і людей.

— Чесна гра! Оце, по-вашому, чесна гра, брехуни, нікчемні шахраї, кровожерливі боягузи!

Його виволокли з поля. Останнє, що він побачив, були чотири запінені собаки, які кволо бігали за втомленим і загнаним зайцем, та ще суддя на коні, який подавав знаки чоловікові з рушницею.

Коли ворота зачинились за Мікі, він почув два постріли — бах, бах,— а потім галас та скавчання собак і зрозумів, що Бойового Коника спіткала розв’язка номер чотири.

Все своє життя Мікі любив собак, але тепер його віра в чесну гру розвіялась. Звідси він нічого не побачить, а на іподром його не пустять. Мікі побіг до Пристані, звідки було видно все поле, і невдовзі побачив Бойового Коника, який шкутильгав сюди, напівзвісивши вуха; він зрозумів, що чоловік з рушницею схибив,— уціливши не в того бігуна, що треба. Глядачі дивилися, як одного пораненого собаку виносять з поля, а другому, що корчився, подавав допомогу ветеринар.

Мікі враз оглянувся, поставив у кутку Пристані скриньку, обережно загнав у неї змучену тварину, зачинив кришку, потім зі скринькою під пахвою переліз через паркан, не помічений у сум’ятті, і пішов геть.

Все одно його звільнили б з роботи. Він пішки подався з міста до найближчої станції, сів на поїзд і через кілька годин приїхав у заячу країну. Сонце давно вже зайшло. Над рівниною висіла зоряна ніч, коли тут, серед ферм, живоплотів і полів люцерни, Мікі Ду відчинив скриньку і випустив з неї Бойового Коника.

Усміхнувшись, він сказав:

— Не вперше стара Ірландія випускає на волю тринадцять зірок.

Якусь мить Бойовий Коник збентежено озирався, потім зробив три-чотири довгих стрибки і один розвідувальний, щоб зорієнтуватися. Тоді, розгорнувши свої чорно-білі кольори й прикрашені почесними зірками

вуха, він помчав назустріч своїй трудно здобутій волі, як завжди бадьорий і сильний, за мить поринувши в ніч своїх рідних рівнин.

Відтоді його часто бачили в Каскадо. Багато разів тутешній люд влаштовував облави на зайців, але він, певно, винайшов різні способи рятуватись, бо серед усіх тисяч пійманих силками і загнаних у загороду зайців ніколи більше не траплявся заєць із зірками на вухах, Бойовий Коник.

[1] Шале (франц.) — гостроверхий сільський будинок.

[2] А к р — англійська міра площі, 0.4 га.

[3] Доларові банкноти США мають зелений колір.

[4] Виборовши у XVIII ст. свою незалежність, Сполучені Штати складалися з тринадцяти штатів. Тому на тогочасному американському прапорі було тринадцять зірок. Тепер число штатів — і зірок на прапорі — збільшилося до п’ятдесяти.